

Eindartikel masterscriptie, juli 2012

Universiteit Utrecht

Monique R. Lijftogt

Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Begeleider: Gerrit-Bartus Dielissen

Tweede begeleider: Marcel Coenders

Multicultu-realiteit in vrouwenbladen Flair en Margriet: de aard en toon van berichtgeving over etnische minderheden

Monique Lijftogt

Samenvatting

Voor dit onderzoek werd inhoudsanalyse verricht van de edities van de vrouwenbladen Flair en Margriet rondom belangrijke gebeurtenissen in Nederland met betrekking tot etnische minderheden, tussen 2002 en 2012. Gekeken werd naar de aard en toon van berichtgeving over etnische minderheden. In 2000 bleek uit onderzoek van Bedrijfsfonds voor de Pers dat allochtonen zich vaak niet herkenden in de media. Volgens Ter Wal, d'Heanens en Koeman (2005) en Van Dijk (2000) zijn berichten over etnische minderheden vaak negatief.

Dit onderzoek laat zien dat er in Flair en Margriet geen sprake is van negatieve publiciteit: beide bladen laten zien dat multiculturalisme overal om ons heen is en dat dit vooral 'leuk' en een 'verrijking' is. Een volledige afspiegeling van de samenleving zijn de bladen nog niet: niet-westerse modellen komen weinig voor op de cover en etnische minderheden zijn minder vaak zelf aan het woord dan dat er over hen gesproken wordt. In Flair en Margriet werden het conflict- en stigmatiserings- niet teruggevonden. Er is deels sprake van een leken- en culturele-generaliseringsframe, maar bovenal kan gesproken worden van een multicultu-realiteitsframe.

Kernwoorden: multiculturaliteit; vrouwenbladen; Flair; Margriet; etnische minderheden; portrettering; frames.

Intro

De meeste Nederlandse media laten geen afspiegeling van de samenleving zien: uit onderzoek van Bedrijfsfonds voor de Pers (2000, in: Van de Beek, 2004 en d'Heanens, Beentjens en Bink, 2000, in: ERCOMER – Ter Wal, 2002) bleek dat allochtonen zich niet herkennen in de media. Voor televisie is bekend dat er richtlijnen zijn met betrekking tot representatie van minderheden: de NPS ontwikkelde beleid waarin staat dat 15 procent van de programmering besteed moet worden aan etnische minderheden (ERCOMER – Ter Wal, 2002). Voor tijdschriften bestaat deze richtlijn niet.

Volgens Ter Wal, D'Heanens en Koeman (2005) en Van Dijk (2000) zijn de berichten over etnische minderheden vaak negatief. In 2005 stelde TNS NIPO dat 63 procent van de moslims de berichtgeving over henzelf in de Nederlandse media ook zo ervaart (persbericht TNS NIPO: 27 augustus 2005, in: Shadid, 2009). Annelies Moors geeft in 'Islamafixatie' (2007; in: Bink en Serkei, 2009) aan hoe media zich fixeren op het onderdrukkende karakter van de islam. Daarbij wordt geen ruimte gelaten voor op gelijkheid gerichte interpretaties. 'Resultaat is stigmatisering en etnisering en een verdieping van de maatschappelijk kloof' (Bink en Serkei, 2009).

Dit onderzoek naar de aard en toon van berichtgeving over etnische minderheden in de vrouwenbladen Flair en Margriet laat zien dat er geen sprake is van negatieve publiciteit. In tegendeel: ze worden vooral positief geportretteerd. Margriet en Flair berichten over de Nederlandse samenleving als ‘multicultu-realiteit’.

Achtergrond

Discriminatie en vooroordelen jegens de minderheid is volgens Coser (1956) te verklaren uit het feit dat de meerderheid de minderheid als een bedreiging ziet. Wanneer mensen weinig direct contact hebben met etnische minderheden, krijgen ze veel informatie over deze groepen via de media.

Vergeer, Lubbers en Scheepers (2000) hebben onderzoek gedaan naar de toon van berichtgeving over minderheden in verschillende Nederlandse dagbladen. Zij deden een zogenoemde ‘cultivatatie analyse’: een onderzoek naar de invloed van media op mensen en de samenleving als geheel. De meest algemene hypothese hierbij is dat ‘blootstelling aan media invloed heeft op de manier van waarnemen van de wereld’. Met ‘media’ wordt bedoeld:

Het geheel aan instellingen dat zich bezighoudt met nieuwsgaring en het informeren van het publiek. (...) media bepalen onze kaders: ze geven aan wie we zijn, wat de normen zijn en welke waarden we aanhangen. Ze verschaffen ons de concepten die we nodig hebben om de wereld om ons heen te kunnen interpreteren en te begrijpen. Ze helpen ons te bepalen welke positie wij innemen in die wereld (Sterk, 2000).

Agendasetting en *priming* hebben invloed op de toon van berichten in de media. Scheufele en Tewksbury (2007) gaan uit van de theorie van Luntz (1997, in: Scheufele en Tewksbury, 2007) dat het effect niet zit in de inhoud van een boodschap die je over wil brengen, maar in de manier van presenteren van die boodschap (‘It’s not what you say, it’s how you say it’).

De *agenda-setting* theorie stelt dat de media geen effect hebben op wát mensen denken, maar ze bepalen wel waaróver mensen denken (De Boer en Brennecke, 1995): ze bepalen de onderwerpen waaróver het publiek een opinie vormt en dus wat er op de agenda van het publiek komt (Stappers et al., 1983, in: De Boer en Brennecke, 1995). *Priming* houdt in dat media niet zozeer een onderwerp op de agenda van het publiek zetten, maar dat de media de beoordelingsmaatstaven van het publiek bepalen (De Boer en Brennecke, 1995). Ze leggen de nadruk op bepaalde aspecten van een onderwerp. Wanneer berichten over etnische minderheden voornamelijk gaan over criminele zaken waarbij ze betrokken zijn, gaat het publiek anders over hen denken dan wanneer er bijvoorbeeld vooral bericht wordt over de feesten die voor de hele wijk worden georganiseerd (en die rustig, maar gezellig verlopen). *Agendasetting* leidt er toe dat er over etnische minderheden wordt gesproken, maar het *primingeffect* bepaalt over welke kanten van etnische minderheden wordt gesproken.

Van belang voor mediaonderzoek is framing. *Framing* heeft betrekking op de lading die er aan een bericht wordt meegegeven, die van invloed is op de manier waarop het publiek het artikel (of fragment) begrijpt (Scheufele en Tewksbury, 2007). Volgens Shadid (2009) zijn er vier soorten framing te onderscheiden: etnocentrismeframe, stigmatiseringframe, lekenframe en culturele-generalisatieframe (Semetko en Valkenburg, 2000; in: Shadid, 2009).

Het *etnocentrismeframe* houdt in dat mediagebruikers vertrouwd gemaakt worden met een 'wij-zij' tegenstelling en met 'onze' versus 'hun' cultuur (de eerste beter respectievelijk hoger gewaardeerd). Onderdeel van dit frame is bijvoorbeeld ook dat vaak gesproken wordt over 'Turken' of 'Marokkanen', terwijl het Nederlanders zijn; mensen die in theorie tot de 'wij'-groep behoren. Volgens Van Dijk (2000) rapporteren de media weinig over racisme en discriminatie. Ook dit is een indicatie voor het etnocentrismeframe (Shadid, 2009). Semetko en Valkenburg (2000) spreken ook van een *conflictframe* (als onderdeel van het etnocentrismeframe): hierin draait het om de onverenigbaarheid tussen Westerse waarden en de islam.

Hoofdkenmerk van het *stigmatiseringframe* is dat allochtonen meer dan de empirie rechtvaardigt, gerepresenteerd worden als probleemgroepen (Shadid, 2009). Phalet en ter Wal (2004, in: Shadid, 2005) merken naar aanleiding van hun empirische onderzoek op dat 'twintig procent van de actoren in de onderzochte artikelen over criminaliteit en overlast spreekt, en dat hoewel autochtone burgers net iets vaker spreken over deze onderwerpen dan politie en onderzoekers, de media toch twee keer zo vaak hierover schrijven'.

In het *lekenframe* krijgen allochtonen relatief weinig kans om hun mening te formuleren en ze worden vooral als leken en niet als deskundigen opgevoerd (Shadid, 2009; Van Dijk, 2000). Volgens Leurdijk (2004, in: Shadid, 2009) werden etnische minderheden in de door hem geanalyseerde artikelen van regionale kranten voornamelijk aan het woord als 'gewone mensen'. Phalet en Ter Wal (2004, in: Shadid, 2005) vullen aan dat de discussie over de islam en de multiculturele samenleving op de opiniepagina's van de dagbladen in grote mate door autochtone opiniemakers en briefschrijvers wordt gevoerd. Ook hierin is te zien dat er vaak sprake is van een lekenframe. Volgens Shadid (2009) is het niet onderkennen van de allochtone identiteit bij specifieke optredens is eveneens een kenmerk van het lekenframe. Volgens hem blijkt uit eerdere onderzoeken dat in televisieseries de etniciteit van allochtonen 'leeg' wordt gelaten. Vaak wordt de kijker alleen op basis van huidkleur van de acteurs geïnformeerd over hun etnische achtergrond.

Met behulp van het *culturele-generaliseringsframe* worden Marokkaanse en Turkse Nederlanders gerepresenteerd als één homogene groep en als moslims bij wie de religieuze identiteit de andere identiteiten overwoekert. Er wordt ook geen verschil gemaakt tussen aanhangers van verschillende soorten islam, terwijl er binnen de islam nog grotere diversiteit in richtingen bestaat dan binnen het christendom (Fennema, 2004, in: Shadid, 2009). Gebrek aan variatie verkleint volgens Sterk en Fun Liu (2004, in: Shadid, 2009) de kans dat autochtone kijkers (in geval van televisie)

‘personen uit etnische en religieuze minderheidsgroepen gaan zien als individuen in plaats van dragers van groepskenmerken’.

Zowel het onderzoek van Vergeer, Scheepers en Lubbers (2000) als van Phalet en Ter Wal (2004) ging over dagbladen. Weinig onderzoek werd er tot op heden gedaan naar tijdschriften: Brants, Crone en Leurdijk (1998) laten zien dat er tot op dat moment maar zeven onderzoeken gedaan zijn naar tijdschriften in Nederland, waarvan twee onderzoeken gingen over tijdschriften in het land van herkomst van migranten. Tot die zeven onderzoeken behoren geen onderzoeken naar berichtgeving over etnische minderheden in vrouwenbladen.

Vrouwenbladen zijn bladen waarin de focus ligt op ‘zelfhulp literatuur’ over persoonlijke ervaringen, in de vorm van kleine case studies, in combinatie met expliciet advies (Hermes, 1993). Gezien het aantal niet-westerse allochtone (eerste en tweede generatie) vrouwen in Nederland in de leeftijd van 25-55 in 2011 (13 procent: 446.974 van totaal 3.440.671¹) en het feit dat de te onderzoeken vrouwenbladen Margriet en Flair tijdschriften zeggen voor alle Nederlandse vrouwen in deze leeftijdscategorie te zijn, is onderzoek naar de huidige toon en aard² van de berichtgeving in bovengenoemde vrouwenbladen van maatschappelijk belang. Volgens Gijsberts, Scheepers en Coenders (2002) staan vrouwen meer open voor etnische minderheden dan mannen. Interessant is om te kijken of dit klopt en of, daarnaast, de vrouwenbladen afwijken van dagbladen. Daarnaast zijn Flair en Margriet interessant omdat ze een groot bereik hebben: Flair ruim 105.000 exemplaren per week in 2011, Margriet 250.000. In hun lezersgroep zijn de bladen een aanvulling op elkaar: Flair is voor vrouwen van 25 tot 45, Margriet voor vrouwen van 30 tot 55.

Vraagstelling

Omdat er nog niet eerder onderzoek is gedaan naar portrettering van etnische minderheden in vrouwenbladen, werd met dit onderzoek geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag:

Wat is de aard en toon van berichtgeving over etnische minderheden in Nederland in de tijdschriften Margriet en Flair, en is de representatie van deze minderheden in deze bladen de neerslag van besluitvorming van de betreffende redacties?

Met ‘aard’ wordt bedoeld ‘het onderwerp van een bericht’, met ‘toon’ wordt bedoeld of het bericht positief, negatief of neutraal is.

¹ Bron: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37325&D1=a&D2=l&D3=0,106-111&D4=0&D5=0,3&D6=l&HDR=G2,G1,G3,T&STB=G4,G5&VW=T>

² ‘aard’: onderwerp van een bericht, ‘toon’: positief of negatief

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden worden de volgende deelvragen beantwoord:

1. Waar gaan de berichten over?
2. Wie is/zijn er aan het woord in de berichten en wat is hun rol?
3. Wat is de toon van het bericht?
4. Waarom zijn de berichten in Flair en Margriet zo opgeschreven?
5. Is er een wijziging te zien in het aantal berichten, aard van de berichten en de toon van de berichten in de loop der jaren en waar zou deze verschuiving aan kunnen worden toegeschreven?

Dit onderzoek richtte zich op de inhoud van en besluitvorming over de portrettering van etnische minderheden in de weekbladen Flair en Margriet, waarbij gekeken werd naar *framing*. Er werd echter niet gekeken wat de invloed hiervan op de houdingen van lezers van deze vrouwenbladen is.

Onderzoeksmethoden

Om te zien of er verschuivingen zijn in de aard en toon van berichtgeving over etnische minderheden, is gekozen voor analyse van edities van beide bladen uit de jaren waarin belangrijke gebeurtenissen plaatsvonden met betrekking tot minderheden. Behalve waar anders vermeld, werden alle edities van dat jaar geanalyseerd. Er werd gekeken naar edities van de vrouwenbladen, voorafgaand en volgend op de volgende gebeurtenissen: een jaar na 11 september en moord op Pim Fortuyn in 2002 (Flair wordt sinds editie 16 in Nederland gemaakt en dus vanaf die editie onderzocht, van Margriet werden alle edities onderzocht); de moord op Theo van Gogh in november 2004 (edities 28 2004 t/m 27 2005 werden geanalyseerd); PVV voor het eerst in de Tweede Kamer in 2006; de PVV kwam met een voorstel voor een koranverbod in 2007; Geert Wilders wilde in 2008 de film *Fitna* uitbrengen; de discussie rondom de hoofddoek van Beatrix in 2012.

Om een goed beeld te krijgen van portrettering van etnische minderheden werd niet alleen gekeken naar artikelen waarin óver hen gesproken werd of over integratievraagstukken, maar werden ook artikelen geselecteerd waarin zij zelf aan het woord waren of te zien waren. Ook artikelen waarin een politicus aan het woord is, zijn deel van dit onderzoek. Dit om iets te kunnen zeggen over 'kleur' van een Margriet en Flair.

Tevens werd gekeken naar de onderwerpen die verband houden met etnische minderheden in meer algemene zin. In de categorie culinair kwamen bijvoorbeeld geregeld recepten aan bod van niet-Westerse bodem. Vaak werden in de tijdschriften tips gegeven voor dagjes weg. Wanneer er een tip werd gegeven over activiteiten met een niet-westerse tintje, bijvoorbeeld de Pasar Malam of het Braziliaans Zomercarnaval in Rotterdam, werd dit ook opgenomen in de analyse. Hetzelfde geldt voor reizen: wanneer er een tip voor een reis of reisaanbieding in één van beide bladen stond voor een niet-Westers land, werd dit ook meegenomen.

Om deelvraag 4 te kunnen beantwoorden werd aan (oud-) (adjunct-) hoofdredacteurs tussen 2002 en 2012 gevraagd medewerking te verlenen aan een interview over de resultaten van de inhoudsanalyse. Met H el ne Delhaas (huidige adjunct-hoofdredacteur van Margriet, sinds 2010) en Marijke Kolk (oktober 2000 tot september 2004 adjunct-hoofdredacteur van Flair van september 2004 tot maart 2005 plaatsvervangend hoofdredacteur van Flair) vond een interview plaats. Deze (oud-) (adjunct-) hoofdredacteurs zijn representatief voor hun tijdschrift, omdat zij in de betreffende periode verantwoordelijk waren voor de keuzes die Flair respectievelijk Margriet maakten. Met Marijke Kolk en H el ne Delhaas werd besproken:

- de vraag of het belangrijk is om minderheden te portretteren
- hoe om te gaan met gebeurtenissen rondom minderheden
- wat het coverbeleid is
- hoe de briefing van redacteurs plaatsvindt
- het belang van niet-westerse allochtone medewerkers

Rob van Vuure (eerste hoofdredacteur Nederlandse Flair) reageerde kort per e-mail op het onderwerp ‘coverbeleid’ en in algemene zin hoe minderheden worden geportretteerd.

Resultaten

Overzicht gevonden artikelen

In tabel 1 is te zien hoeveel artikelen per jaar per tijdschrift gevonden werden. De artikelen staan ingedeeld op (hoofd-)onderwerp. In tabel 2 is uitgelegd wat voor artikelen onder een bepaald onderwerp vallen.

Top (2000, in: ERCOMER – Ter Wal, 2002) deed onderzoek naar de portrettering van minderheden in fotografie. Top concludeerde dat etnische minderheden ondervertegenwoordigd zijn in persfotografie. Hij vergeleek kranten en tijdschriften en stelt dat minderheden vaak in de rol van entertainment worden geportretteerd. In tabel 3 is te zien of een artikel op basis van tekst of beeld meegenomen is in de analyse.

Tabel 4 geeft een overzicht van wie er aan het woord waren (buitenstaander (leek): lezeres of geïnterviewde, hoofdpersoon: over zichzelf of een ander, politicus of redactie) en in wat voor soort artikel (brief, column, interview, vaste rubriek, voorwoord of anders (bijvoorbeeld reportage, achtergrondartikel, jaaroverzicht of uitslag enquête)).

Tabel 1

	Margriet						Flair					
	2002	2004-2005	2006	2007	2008	2012	2002	2004-2005	2006	2007	2008	2012
Aanslagen	4				1		1					
Adoptie	6	4	12	1	5		1	2	3	4	3	2
Astrologie			1		1				2			
Boek	3	3	2	3	5	4		1	2	2	2	
Culinair	5	2	2	3	4	4	4	4	8	16	1	
Dagje uit		1		1	2	1	2	7	7	6	11	2
Familie		3		3	2	5	3	3	2	2	4	1
Film/tv						1			3	4	3	2
Foto's			4				1	2			3	
Geld	2						1	4			1	
Gemengde relatie	8	4	5	1	1	2	3	3	2	3	7	1
Gezin/opvoeding	2	8	3	10	1	2	2	8	6	4	3	
Handel	1											
Interieur	1	1		1	3		3		2	2		3
Koningshuis	4	1	1	2	1	1						1
Lifestyle	1			2		2			2			1
Maatschappij	8	7	8	10	14	5	4	11	24	5	7	
Mode	7	3	11	5	11	2	4	12	19	16	9	3
Musical			1	2							1	1
Muziek/zanger(es)		1		2		1				4	5	
Nederlands-Indie	2	2		1		1						
Nederlandse cultuur		1						1				
Oorlog		2	2	3	1	3						
Persoonlijk	1	1		2				3	16	10	6	2
Politiek	18	6	11	5	8	4	5	1	4		1	
Redactie	2		1	2	3			1				
Reizen	3	3	1	2		1		1		1		
Relatie		1	1	2	1		3	6		2	5	1
Religie/geloof	1	3		4	1	1	1	2	2	6	5	
Sport		1	1	1	5			3	2	1	1	
Tuin		1		2				1				
Uiterlijk	1	2	5	4	2	1	6	8	14	22	6	2
Vriendschap	1	1	1		1			1	2	3	3	1
Werk	2	2	1	3		3	1	1	3	4	1	
Ziekte					1							
	83	64	74	77	74	44	45	86	123	118	87	23

Tabel 2

Onderwerp

Uitleg

Aanslagen

Aanslagen van 11 september en de daaropvolgende aanslagen in Europa.

Adoptie

Adoptie van een niet-westers kind.

Astrologie

Chinese astrologie.

Boek

Boek van een schrijver van een etnische minderheid of over een onderwerp met betrekking tot etnische minderheden.

Culinair

Recepten en interviews of tips over eetgewoonten en eten van etnische minderheden.

Dagje uit

Tips voor een dagje uit: theater, tentoonstelling, festival enz.

Familie

Geïnterviewde/redactielid/briefschrijfster vertelt over zijn/haar familie. Dit onderwerp gaat ook op wanneer degene die aan het woord is, over zijn of haar ouders spreekt, maar niet meer thuiswonend is.

Film/tv

Tips/interview/brief voor/over een film of tv-programma.

Foto's	Wanneer het onderwerp van een artikel een foto is. Bijvoorbeeld een fotowedstrijd.
Geld	Artikelen over financiën.
Gemengde relatie	Relatie met een lid van een etnische minderheid. Dit kan een positief verhaal zijn ('Wij vinden het een verrijking om onze kinderen twee culturen mee te geven), maar ook negatief ('Mijn man is het land uitgezet, terug naar Kameroen')
Gezin/opvoeding	In de artikelen met dit onderwerp draait het om de opvoeding van kinderen of de manier waarop een gezin met elkaar omgaat.
Handel	Wanneer geïnterviewde handelt in niet-westerse spullen.
Interieur	Tips/interview voor/over je interieur, over niet-westerse of religieuze spullen.
Koningshuis	Vaak meegenomen vanwege Maxima (Argentijnse).
Lifestyle	Niet-westerse lifestyleproducten.(bijvoorbeeld hammamproducten)
Maatschappij	Integratie, samenleving van verschillende culturen, Betere Wereld. Positief: 'Leuk contact met asielzoekers' of negatief: 'Waarom zoveel vooroordelen'.
Mode	Mode met een wereld of etnisch tintje, of het model is/likt lid van een etnische minderheid
Musical	Interview met leden van etnische minderheden, spelen in een musical.
Muziek/zanger(es)	Wereldmuziek of zanger(es) is lid van een etnische minderheid
Nederlands-Indië	Geïnterviewden/briefschrijvers afkomstig uit Nederlands-Indië behoren ook tot een etnische minderheid
Nederlandse cultuur	Hiertoe behoren artikelen die schrijven over 'de' Nederlandse cultuur
Oorlog	Hierin geïnterviewden/briefschrijvers of artikelen van de redactie over oorlogen in het buitenland (en naar Nederland gevlucht) of over de Tweede Wereldoorlog, over/van Joodse mensen (ook een etnische minderheid)
Persoonlijk	Hierin artikelen die uiteenlopende persoonlijke onderwerpen in zich hebben; hierin gaat het over meer dan drie onderwerpen van deze lijst, of bijvoorbeeld over seks.
Politiek	Politici worden geïnterviewd of geïnterviewden/redactieleden/briefschrijfters spreken over verkiezingen
Redactie	Deze artikelen zeggen iets over de redactie, bijvoorbeeld hun samenstelling of hun achtergrond.
Reizen	Tips voor reizen naar niet-westerse bestemmingen.
Relatie	Hierin gaat het over relatie tussen mensen in zijn algemeenheid, niet: gemengde relaties.

Religie/geloof	Geïnterviewden/redactie/briefschrijfters doen een uitspraak over hun geloof.
Sport	Sporters worden geïnterviewd, redactie geeft een tip voor een niet-westerse sport of sport dienst als remedie tegen geweld.
Tuin	Hierin draait het om een tuin.
Uiterlijk	Hierin tips voor of interviews over je uiterlijk.
Vriendschap	Interviews/brieven over vriendschap.
Werk	Interviews/brieven over werk.
Ziekte	Interviews/brieven over ziekte.

Tabel 3

	Beeld	Tekst	Naam	Geen	Beeld en tekst	Beeld en naam	
Margriet							
2002	12	15	0	43	14	0	84
2004-2005	11	12	3	23	14	1	64
2006	20	10	1	23	18	2	74
2007	25	11	0	27	12	2	77
2008	13	12	0	34	14	1	74
2012	14	9	0	16	4	1	44
Flair							
2002	14	4	6	8	13	0	45
2004-2005	36	5	0	18	15	12	86
2006	57	9	1	26	18	12	123
2007	63	3	0	25	24	3	118
2008	44	7	0	19	15	1	86
2012	11	0	0	2	6	4	23

- 'Beeld': iemand leek lid te zijn van een etnische minderheid, op basis van de foto bij het artikel.
- 'Tekst': er werd in de tekst gezegd wordt dat iemand lid is van een etnische minderheid.
- 'Naam': artikel werd geselecteerd op basis van een naam van de geïnterviewde of briefschrijfter.
- 'Geen': 1. een artikel over etnische minderheden, maar zonder dat er etnische minderheden in voorkwamen (bijvoorbeeld voorwoord over multiculturele modellen), of 2. een artikel ging over politiek (bijvoorbeeld het interview met de broer en schoonzus van Pim Fortuyn, interviews in de rubriek 'Dit stem ik' of een interview met Gerrit Zalm over de aanslagen van 11 september).
- 'Beeld en tekst': er stond iemand op de foto die lid leek te zijn van een etnische minderheid en dit werd in de tekst bevestigd.
- 'Beeld en naam': mensen met een opvallende naam, met daarbij een foto waardoor het vermoeden van lidmaatschap van een etnische minderheid toenam (of andersom).

Tabel 4

Blad	Wie spreekt over wie, in wat voor artikel													
	Buitenstaander (leek) - lezeres - brief	Buitenstaander (leek) - geïnterviewde - (straat)interview	Hoofdpersoon (deskundige) - over zichzelf - interview	Hoofdpersoon (deskundige) - over zichzelf - brief	Hoofdpersoon (deskundige) - over zichzelf - vaste rubriek	Hoofdpersoon - over ander - interview	Hoofdpersoon - over ander - brief	Hoofdpersoon - over ander - vaste rubriek	Politicus - interview	Politicus - reportage	Redactie - voorwoord	Redactie - column	Redactie - overige	
Margriet														
2002	4	0	15	3	20	1	8	0	6	1	5	0	6	69
2004-2005	1	3	14	6	6	6	2	2	2	0	2	4	4	52
2006	1	1	15	9	0	3	1	0	8	1	5	3	2	49
2007	1	0	36	7	2	2	1	0	3	1	2	1	6	62
2008	2	4	24	4	2	1	5	0	3	0	3	1	5	54
2012	4	0	8	2	6	0	0	1	1	0	0	5	6	33
Flair														
2002	0	0	14	0	18	3	0	1	0	0	0	0	1	37
2004-2005	0	1	20	0	19	5	1	0	1	0	1	0	3	51
2006	1	0	19	0	31	2	0	10	1	0	0	0	8	72
2007	0	0	22	0	20	3	0	0	1	0	2	0	3	51
2008	0	1	18	0	17	5	2	1	0	0	0	2	4	50
2012	0	0	3	0	7	3	0	0	0	0	1	0	2	16

- 'Buitenstaander' (of leek): hij of zij had een mening over een onderwerp waar hij of zij geen onderdeel van uitmaakte. Bijvoorbeeld als een Nederlandse vrouw sprak over het wel of niet dragen van een hoofddoek. Onderscheid tussen lezeressen (iemand die een brief schrijft) of geïnterviewden.

- 'Hoofdpersoon' (of deskundige): 1. over zichzelf: iemand vertelde over eigen situatie, is zelf het onderwerp. 2. over een ander: bijvoorbeeld een zus die zei dat het haar pijn deed dat haar broers alleen voor moslim werden aangezien (terwijl ze ook 'mens' zijn).

In tabel 4 werden alleen de inhoudelijke artikelen meegenomen; mode, uiterlijk, dagje uit, reizen en culinair werden buiten beschouwing gelaten omdat in deze artikelen vaak niemand aan het woord was.

In de interviews over mode en uiterlijk was de geïnterviewde altijd de deskundige; het draaide om hem of haar zelf.

Resultaten per tijdschrift

Hieronder zal eerst worden ingegaan op de resultaten en analyse van Margriet en Flair. Daarna worden de verbandhoudende onderwerpen culinair, dagje uit en reizen apart besproken.

Margriet

Rondom de moord op Pim Fortuyn (2002) draaide het in Margriet vooral om bedreigingen van politici; er was weinig inhoudelijke aandacht voor de moord en het gedachtegoed van Pim Fortuyn. De verkiezingen voorafgaand aan de moord deden de categorie ‘geen’ stijgen: in de rubriek ‘Dit stem ik’ vertelden mensen wat ze stemden, maar hierin kwamen geen leden van een etnische minderheid aan het woord. In 2002 werd één artikel gevonden waarin vooroordelen over islamitische vrouwen (in Afghanistan) voorkwamen: ‘Burqa’s waren zwaar verplicht toen de Taliban aan de macht was, maar ook nu nog vinden veel mannen dat hun vrouw zo’n ding moet dragen’. Wanneer dit jaar leden van een etnische minderheid zelf aan het woord kwamen, ging dat bijvoorbeeld over hun gemengde relatie (zij zijn dan de hoofdpersoon, vertellen over zichzelf en zijn daarmee deskundige) maar vaker werd er óver hen gesproken: bijvoorbeeld wanneer een vrouw is getrouwd met een man van een etnische minderheid (de vrouw is dan hoofdpersoon, maar ze spreekt over een ander, haar man is lid van de etnische minderheid). In 2002 werd er op twee momenten aandacht besteed aan het dragen van een hoofddoek: allereerst sprak hierover een Nederlandse vrouw bekeerd tot moslima. Zij was de hoofdpersoon. Hierna volgden hier brieven op, maar daar zaten geen moslima’s bij: deze lezeressen waren dus buitenstaanders (of leek).

Na de moord op Theo van Gogh (2004-2005) draaide het vooral om de verschillen in de maatschappij. Veel brieven van lezeressen gingen over het willen begrijpen van verschillende culturen, omdat ze respect voor anderen belangrijk vinden. Margriet voedde de wij-zij tegenstelling niet, maar liet wel zien dat dit speelde in de maatschappij. Karel Glastra van Loon scheef in zijn columns dat andere culturen een ‘verrijking’ zijn. Deze column behoorde tot de categorie ‘hoofdpersoon, over een ander’ uit tabel 3: zijn columns gingen over dingen waar hij zelf bij betrokken was, maar het ging niet over hemzelf. De redactie van Margriet sprak zich dit jaar al meer uit over multiculturalisme, maar omdat er in een voorwoord, een column, of enquête-uitslag over angst, geen lid van een etnische minderheid aan het woord kwam, werden deze artikelen allemaal gecodeerd in de categorie ‘geen’. Wanneer er een (op het oog lijkend) lid van een etnische minderheid aan het woord was, was dat meestal in de vorm van een interview waarin de hoofdpersoon over zichzelf sprak; hierin was hij/zij dus deskundige. Dit is terug te zien in tabel 4.

In 2006 kwam de PVV voor het eerst in de Tweede Kamer. In Margriet weinig aandacht voor de PVV; dit jaar ging het vooral over de maatschappelijke situatie van dat moment. Geïnterviewden en

lezeressen waren teleurgesteld in de tegenstellingen die waren ontstaan ('Ik hoop dat mensen weer gaan zien wat het positieve aan 'anders' is', schreef een lezeres bijvoorbeeld). Margriet leek ook dit jaar te willen laten zien dat niet-Westerse allochtonen onderdeel waren van onze maatschappij. Dit jaar stonden er veel donkere vrouwen op de modepagina's van Margriet en ook geïnterviewden hadden vaker 'een kleurtje', zonder dat hun etniciteit daarbij vermeld werd. Dit deed de categorie 'beeld' inlopen op de categorie 'geen' van tabel 3. Twee keer kwam er een buitenstaander (leek) aan het woord: één keer was dat Ali B die Maxima feliciteerde en één keer een vrouw die schreef dat ze de mantanilla van Maxima zo mooi vond. In dit jaar verschenen veel leden van een etnische minderheid in de rol van deskundige: ze spraken in interviews en brieven altijd over zichzelf (ze zijn dan hoofdpersoon), bijvoorbeeld over hun adoptie.

2007 was het jaar waarin de PVV een koranverbod wilde invoeren. In dit jaar bood Margriet leden van etnische minderheden een podium: vrouwen met verschillende niet-westerse etnische achtergronden kwamen aan het woord. Er werd niet óver hen gesproken, maar vooral door henzelf, wat terug te zien is in tabel 4. Dit in de vorm van een interviewserie over manieren van opvoeding in gezinnen uit niet-westerse culturen in Nederland en in een interviewserie met vrouwen die een oorlog hebben meegemaakt (een Joodse Nederlandse, maar ook vrouwen uit Burundi, Irak en Israël). Toen een moeder schreef dat ze haar dochter 'kwijt is geraakt aan de Islam' (zij trouwde met een moslim) werden er in de weken daarna meerdere brieven gepubliceerd van vrouwen die vonden dat de moeder veel vooroordelen had over de islam (de moeder was hoofdpersoon, vond zichzelf deskundige, maar sprak over een ander. De vrouwen waren leek: ze hadden geen verstand van het onderwerp; wel een mening. Zij vonden de moeder ook een leek). Daarnaast was er aandacht voor een grote gebeurtenis in de Nederlandse geschiedenis met betrekking tot Molukkers: er werd teruggeblikt op de gijzeling in Bovensmilde. In de interviews ging het niet om de achtergrond, maar over de emoties van de betrokkenen. Dit jaar kwamen veel BN'ers met een 'kleurtje' aan het woord, hun etniciteit werd bijna nooit vermeld. Deze artikelen behoorden daarom ook allemaal tot de categorie 'Beeld' in tabel 3.

In 2008 liet Margriet wederom zien dat er sprake is van een multicultu-realiteit³. De film Fitna van Geert Wilders werd één keer genoemd: hoofdredacteur Anneliese Bergman schreef hier negatief over. Er kwamen veel etnische minderheden aan het woord: Naema Tahir, Kader Abdolah, Samira Bouchibti en het Marokkaanse echtpaar in de rubriek 'Kan deze relatie worden gered?'. Zij spraken allemaal over zichzelf; ze waren de hoofdpersoon en ze waren deskundige. Twee maal kwam er een brief over een eerder interview. Hierin waren de schrijfsters hoofdpersoon (ze hebben iets vergelijkbaars meegemaakt), maar spraken over een ander (de persoon uit het interview). Dit jaar waren het met name de recepten en tips voor dagjes uit die de categorie 'geen' deden stijgen in tabel 3. Ook de columns en voorwoorden over thema's met betrekking tot etnische minderheden telden mee.

³ Term gebruikt door Annette Heffels, in column 'Annette Heffels' in editie 16, 2008

In 2012 bleef het portretteren van minderheden belangrijk, maar nu werd etniciteit vaak niet vermeld. ‘Omdat dit er vaak niet toe doet’, vertelde H  l  ne Delhaas, adjunct hoofdredacteur van Margriet. Margriet vindt het erg belangrijk minderheden te portretteren: ‘We zijn voor alle vrouwen van 30 tot 55. We proberen om iedereen aan bod te laten komen: moeders met kleine kinderen, met pubers, alleenstaand, zonder kinderen, met grijs haar, zonder haar, hoge opleiding, geen opleiding, Nederlandse en met andere culturele achtergronden.’ De ene keer is dat makkelijker dan de andere keer, vertelde Delhaas, maar redacteurs en freelancers krijgen wel de opdracht te kijken of ze ook een lid van een etnische minderheid kunnen vinden voor een verhaal. Een verhaal over bijvoorbeeld een gemengde relatie zetten ze ook op de cover, maar vaak wel met een twist zodat zoveel mogelijk lezeressen zich erin herkennen. Met name de interviews met leden van etnische minderheden, maar waarbij etniciteit niet werd vermeld, deden het aantal artikelen in de categorie ‘Beeld’ stijgen ten opzichte van ‘tekst’, zoals in tabel 4 te zien is. In de nieuwe rubriek ‘Gesprek van de dag’ kwamen mensen aan het woord die ‘gewoon’ een mening hebben over iets; ze waren niet altijd hoofdpersoon en vaak buitenstaander (leek). Toch werd de rubriek ‘Gesprek van de dag’ drie keer als ‘hoofdpersoon, over een ander’ gecodeerd, omdat er ook politieke partijen aan het woord komen. Zij waren geen leek. ‘Margriet probeert politiek maar mondjesmaat te brengen’, vertelde Delhaas. ‘We willen niet politiek gekleurd zijn. Toen Geert Wilders een mening had over de hoofddoek van koningin Beatrix hebben we dat niet gemeld in ‘Gesprek van de Dag’ of in een ander artikel, omdat wij er niet van op keken dat Beatrix een hoofddoek droeg: ze was te gast, dus hield ze zich aan de gebruiken van dat land. Daarnaast willen we Geert Wilders sowieso niet interviewen voor Margriet; hij heeft een discriminerende houding en kwetst mensen’. Leden van etnische minderheden kwamen voor als hoofdpersoon (deskundige in tabel 4): Adriaan van Dis over Nederlands-Indi  , Nicole le Fever over haar werk en de portrettering van minderheden, Edsilia Rombley over haar moeder en haar Surinaamse achtergrond.

Flair

De moord op Pim Fortuyn en de situatie een jaar na de aanslagen van 11 september (2002) kregen aandacht in Flair, maar nooit alleen maar negatief. ‘Flair is feelgood’, bevestigde oud adjunct-hoofdredacteur Marijke Kolk. Etnische minderheden kwamen wel voor in Flair, dat werd belangrijk gevonden, maar het was moeilijk; er zaten weinig etnische minderheden in de lezersgroep’, vertelde Kolk. ‘In 2002 werd er nog niet actief gezocht naar leden van etnische minderheden die geportretteerd konden worden’. Dit jaar waren het niet alleen in de modereportages waar veel, op het oog lijkende, leden van etnische minderheden (vooral donkere mannen en vrouwen) in voorkwamen; ook in straatvragen en interviews kwamen mensen voor waarvan etniciteit niet vermeld werd. Hierdoor werd het aantal artikelen in de categorie ‘beeld’ in tabel 3 hoog. Ook de categorie ‘beeld en tekst’ vielen veel artikelen; volgens Kolk was het soms belangrijk etniciteit wel te vermelden, bijvoorbeeld bij een adviesartikel over verschillende huidtypen. Dit jaar waren leden van een etnische minderheid altijd als

deskundige aan het woord: ze vertelden over hun eigen familie (met bijbehorende tradities), over hoe ze zich voelden een jaar na de aanslagen van 11 september of over hun eerste kerst in Nederland (na de vlucht uit Iran). Dit is te zien in tabel 4. Politici kwamen weinig aan het woord over de maatschappelijke situatie. Hierdoor werd er minder óver etnische minderheden gesproken.

Na de moord op Theo van Gogh (2004-2005) ging het voornamelijk over veiligheid. Opvallend dit jaar was het ‘open gesprek’ over multiculturalisme. Nuances ontbraken hierin en er stond een suggestieve kop boven (‘Strakke kleren? Dan vraag je er toch om?’) van een quote die helemaal niet in het artikel voorkwam. Net als bij Margriet, sprak ook Flair in 2004-2005 al meer over de multiculturele samenleving. Dit deed de categorie ‘geen’ in tabel 3 groeien; er werd óver etnische minderheden gesproken. In straatinterviews en interviews met BN’ers kwamen veel donkere mensen voor waarvan de etniciteit niet vermeld werd. In de categorie ‘beeld en tekst’ in diezelfde tabel 3 vielen veelal artikelen waarbij het lid van de etnische minderheid onderdeel was van een serie interviews (of rubriek) waarin ook anderen aan het woord waren. Dit jaar kwamen een aantal brieven en interviews voor waarin de hoofdpersoon over een ander vertelde, bijvoorbeeld een vrouw die haar nicht ‘verloren is aan een islamitische man’. In dat laatste geval was de vrouw naast deskundige (het gaat om haar situatie) ook een leek in tabel 4: ze schreef dingen over de islam waaruit bleek dat ze daar geen verstand van had. Dat zelfde geldt voor het ‘open gesprek’ over integratie: hierin werden ook meningen geventileerd (deskundige, want: eigen gevoel) die op vooroordelen berustten (leek: ze weten het dus niet echt). Kolk vertelde over beide artikelen dat het hierbij ging om het verhaal van de lezeres; ‘wij gaven niet onze mening als Flair over deze mensen’. Toch wordt er ook geen tegengeluid geboden aan deze vooroordelen, waardoor er toch een eenzijdig (negatiever) geluid over de etnische minderheden te horen is.

In 2006 startte Flair een campagne: ‘Nederland wordt weer leuk!’, gericht op meer tolerantie (in samenwerking met SEN, van hoofdredacteur Senay Özdemir). Door deze rubriek steeg de categorie ‘geen’ in tabel 3. In de rubriek kwamen veelal BN’ers aan het woord die spraken als hoofdpersoon, maar over een ander: ze zeiden dat ze Nederland leuk vonden vanwege de verschillende culturen (van anderen). Er was dit jaar veel ruimte voor etnische minderheden met hun eigen verhaal. In de serie ‘Mijn heimweegerecht’ vijf afleveringen: Irak, Rusland, Somalië, Iran en Bosnië. In de rubriek ‘Geef me de vijf’ kwamen BN’ers aan het woord die lid (leken te) zijn van een etnische minderheid: onder andere Mimoun Oaissa, Sonja Silva, Ramon Beuk en Edsilia Rombley. Doordat hun etniciteit vaak niet vermeld werd, steeg de categorie ‘beeld’ in tabel 3. Volgens Kolk werd er toen Leontine van den Bos hoofdredacteur werd, meer op gehamerd om ook niet-westerse allochtone vrouwen in het blad te krijgen. ‘Je kunt het vergelijken met dikke vrouwen, die moesten er ook in. Dat was ook de wereld waarin we leefden en nog steeds leven. Flair moest een afspiegeling zijn van de samenleving. Toch bleek dat ook na de samenwerking met SEN het aantal niet-westerse allochtone lezeressen niet aantrok.’

In 2007 was het aantal (op het oog lijkende) etnische minderheden ook hoog: in verschillende rubrieken kwamen zij aan het woord. In 'Ster in de keuken' kwamen veel BN'ers aan het woord die een niet-westerse achtergrond (leken te) hebben: onder andere Edsilia Rombley, Maryam Hassouni en Ramon Beuk. Etniciteit werd vaak niet vermeld, waardoor de categorie 'beeld' in tabel 3 wederom steeg. In de serie 'Bruiloftsrituelen' een portret van vijf niet-westerse stellen over hun bruiloft, deze serie deed de categorie 'beeld en tekst' stijgen. In vrijwel alle rubrieken spraken de mensen als hoofdpersoon over zichzelf. Flair schreef ook een modellenwedstrijd uit voor een 'multicultureel covermodel'; de cover was tot dan toe geen afspiegeling van de samenleving, vond de redactie. Deze modellenwedstrijd moest dit veranderen. Dit gebeurde in zekere mate: het multiculturele model kwam enkele keren in modereportages voorbij, maar de covers met haar foto waren op één hand te tellen.

In 2008 verschenen minder artikelen met of over etnische minderheden, maar de artikelen die erin stonden, waren positief. Wanneer de etnische minderheden aan het woord waren, was dit vooral als hoofdpersoon en deskundige (tabel 4): één keer een reportage over een moskee. Met name de multiculturele tips deden de categorie 'geen' in tabel 3 stijgen. 'Beeld' werd niet gedomineerd door één soort artikel. Eén keer kwamen er twee leken aan het woord (zie tabel 4): bij de vraag 'Wat vind jij van de boerkini?'. Twee vrouwen schreven over de boerkini, maar waren zelf geen draagster.

In de edities van 2012 werd gevonden dat het niet meer draait om etniciteit, maar om 'roots'. De Surinaamse Sabrina Starke en de Marokkaanse Soundos El Ahmadi vertelden erover. Deze artikelen vielen in de categorie 'beeld en tekst' in tabel 3. 'Beeld' was groot vanwege de tips voor dagjes uit en vanwege de vrouwen die van een etnische minderheid leken in de rubriek 'Met Flair' (voorheen: 'Zij heeft Flair'). Dit jaar waren leden van etnische minderheden vooral zelf, als hoofdpersoon en deskundige (zie tabel 4), aan het woord. Eén keer was er een vrouw aan het woord die een relatie heeft gehad met een Turkse man. Zij was dus hoofdpersoon, maar ze sprak over een ander. Dat Flair een feelgood blad was en is, blijkt nu ook uit de cover: boven het logo 'Flair' staat nu 'feelgood'.

Culinair

In Margriet was de Indonesische kok Lonny, met zijn Aziatische recepten, een jaarlijks terugkerend fenomeen. Daarnaast werd in Margriet vaak geschreven over Marokkaans eten. Opvallend was dat in twee verschillende jaren zogenoemde 'wereldburgers' werden gemaakt (2006 en 2008), waarbij één keer 'Libanese burgers'; overige 'etniciteiten' werden niet genoemd. In 2012 was Jamie Oliver één keer gashoofdredacteur. Uit deze editie zijn twee artikelen onderzocht: één keer op basis van beeld (categorie 'beeld' in tabel 3) en één keer op basis van het feit dat genoemd werd dat de jongen Afghaan was (categorie 'tekst' in tabel 3). Delhaas zei hierover: 'Dat Aziatische meisje was er niet op uitgezocht. Het is toeval dat ze 'anders' is; zij had zelf gereageerd op een oproep. In de reportage over restaurant Fifteen is die Afghaanse jongen aangeleverd door het restaurant. Hij is geselecteerd voor het

interview vanwege zijn mooie verhaal. Dat ze van een etnische minderheid (leken) te zijn, is dus toeval. Ook hij is niet uitgezocht op zijn afkomst’.

Van Flair werden een aantal culinaire rubrieken en series meegenomen; er kwamen of leken etnische minderheden of niet-westerse landen in voor te komen: in 2004 de serie ‘De smaak van’ (met recepten uit Gran Canaria, Mexico, Turkije en China), in 2006 ‘Mijn heimweegerecht’ en in 2007 ‘Ster in de keuken’ (allebei eerder behandeld). Verder een aantal losse culinaire artikelen, met name over Turks, Marokkaanse en Aziatisch eten.

Dagje uit

In Flair stonden meer tips voor dagjes weg dan in Margriet: over de gehele periode 35 tegenover 5. In Flair waren veel (bijna) jaarlijks terugkerende onderwerpen te zien, zoals zomercarnaval in Rotterdam, Bollywood (film en theater), dansen op wereldmuziek, gospelmuziek en theater- of cabaretvoorstelling (waaraan soms een multicultureel inhoudelijk tintje zat en soms omdat de cabaretier lid (leek te zijn of) was van een etnische minderheid).

Margriet leek te willen laten zien dat multiculturalisme overal om je heen is: ze schrijven over ‘China in de Randstad’, ‘India in Amsterdam’, ‘exotisch Den Haag’. Daarnaast schreven ze over de Pasam Malam (ook ‘om de hoek’) en een tentoonstelling over het Jodendom.

Reizen

Margriet schreef meer reisreportages over niet-westerse bestemmingen dan Flair.

Zo ging Margriet naar Marrakech (‘1001-nacht taferelen’) en Egypte en schreven ze vier keer over Turkije: één keer een korte tip over Istanbul, één keer over Thalasso (‘1001-nacht sferen), één keer over ‘de verborgen schatten van Turkije’ en één keer reisde columniste Anita Witzier naar Turkije voor totale ontspanning. In de rubriek ‘Sterke vrouwen’ vertelde een vrouw over het feit dat ze door al haar reizen mensen met een andere culturele achtergrond meer is gaan begrijpen.

Flair schreef in 2004-2005 een artikel over de vraag ‘Wat neem jij mee in het vliegtuig’. Dit ging dus niet over een reisbestemming, maar over ‘reizen’. Dit artikel werd meegenomen omdat er een Aziatische vrouw op beeld te zien was.

Conclusies

Hieronder volgen van de antwoorden op de deelvragen.

Waar gaan de berichten over?

Uit onderzoek van Merel van de Beek (2004, via MiraMedia) bleek dat Turkse en Marokkaanse vrouwen vonden dat zij vooral in artikelen met clichéonderwerpen zoals ontmaagding, uithuwelijken en hoofddoeken geportretteerd werden. De vrouwen zouden graag zien dat allochtone vrouwen om dezelfde redenen in magazines staan als autochtone vrouwen; ze willen niet als aparte groep worden

behandeld; ze interesseren zich voor dezelfde onderwerpen en hebben dezelfde problemen als autochtone lezeressen. De onderwerpen uit de studie van Van de Beek komen niet voor in Margriet en Flair. In een reportage in Margriet van Goedele Liekens in 2002 werd wel gesproken over vrouwen met boerka's in Afghanistan.

In Margriet was in de onderzochte jaren te zien dat zij de verschillende culturen in onze samenleving een verrijking vinden. Dit deed Margriet door veel positieve aandacht aan etnische minderheden te schenken. De berichten met betrekking tot etnische minderheden vielen voornamelijk onder de thema's (gemengde) relatie, gezin, maatschappij en mode. In Flair waren etnische minderheden voornamelijk terug te vinden in de modereportages, tips voor je uiterlijk en persoonlijke artikelen. Binnen deze thema's waren veel mensen te zien die lid lijken te zijn van een etnische minderheid. In geen van de bladen werd er een nieuw thema gecreëerd: de etnische minderheden waren altijd onderdeel van een vaste rubriek of de artikelen vielen binnen één van de genoemde, vaste, thema's van het blad.

Er was wel een verschil tussen de twee bladen te zien: Margriet liet via human interest artikelen zien dat we samenleven met mensen met een andere achtergrond en zette hierbij sommige jaren een duidelijk standpunt neer; bij Flair was het samenleven met mensen van een andere achtergrond vooral een manier om nieuwe ervaringen op te doen (leuke uitjes met een multicultureel tintje); multiculturalisme werd niet expliciet benoemd. In 2006 en 2007 besteedde Flair met de campagne 'Nederland wordt weer leuk' en het multiculturele covermodel wel inhoudelijk aandacht aan multiculturalisme. In de jaren 2002 en 2004-2005 werden in Margriet veel artikelen gepubliceerd met het thema 'politiek'. Toch blijven Margriet en Flair allebei liever weg van politiek.

Er kan geconcludeerd worden dat er geen sprake was van het door Semetko en Valkenburg (2000) genoemde *conflictframe*; beide bladen gingen in op de gemeenschappelijk deler van de verschillende culturen. Margriet zou Geert Wilders, een man die de wij-zij-tegenstelling voedt, niet aan het woord laten, omdat hij discriminerend is. Ook het *etnocentrismeframe* werd niet als zodanig in Flair en Margriet teruggevonden. Vooral Margriet portretteerde etnische minderheden als lid van de 'wij'-groep. Alleen wanneer hun etniciteit er voor geïnterviewden toe doet, werd dat vermeld. Af en toe kwam het onderwerp 'discriminatie' (of racisme) wel terug in Margriet, vooral in het jaar van de moord op Theo van Gogh: toen werd er gesproken over de angst voor anderen en de verschillen in de maatschappij. In Flair was er aandacht voor discriminatie in de rubriek 'Nederland wordt weer leuk', waarin een tegengeluid werd geboden. Het *stigmatiseringsframe* werd niet gevonden.

Wie is/zijn er aan het woord in de berichten en wat is hun rol?

Marijke Kolk gaf aan dat er in 2002 weinig etnische minderheden tot de lezersgroep van Flair behoorden. Volgens Kolk was dit jarenlang de discussie van het kip en het ei: 'Als niet-westerse allochtone vrouwen ons blad niet lezen, gaan we hen toch ook niet in het blad zetten? Of gaan we het aanbod creëren, waardoor ze ons vanzelf gaan lezen? Als je iets wil veranderen aan je lezersgroep,

meer niet-westerse allochtone lezeressen wil, moet je hen laten zien dat Flair ook voor hen is. Dat bereik je door er in het blad aandacht te besteden aan etnische minderheden, goede verhalen door een niet-westerse allochtone redacteur laten schrijven, en er af en toe op de cover aandacht aan besteden.’ Maar dat gebeurde niet, waardoor niet-westerse allochtone vrouwen zich niet herkenden in het blad, volgens Kolk.

Dit komt overeen met de resultaten van het onderzoek van Merel van der Beek (2004): niet-westerse allochtone vrouwen gaven aan zich niet te herkennen in de vrouwenbladen. Delhaas gaf aan dat het soms moeilijk is etnische minderheden te vinden voor een artikel, maar dat er wel actief naar gezocht wordt bij Margriet, vooral sinds Leontine van den Bos hoofdredacteur is. Dit omdat de etnische minderheden gewoon onderdeel zijn van de maatschappij. In de periode dat Leontine van den Bos hoofdredacteur was bij Flair werd ook daar actiever gezocht naar verhalen met betrekking tot etnische minderheden, zo vertelde Kolk. Rob van Vuure zei dat redacties van vrouwenbladen in een interviewserie vaak een niet-westerse allochtone vrouw als één van de vier geïnterviewden aan het woord laten. ‘Dat is een manier om niet-westerse allochtonen in het blad te krijgen zonder dat het overgrote gedeelte van de doelgroep zich er niet in herkent’. Wanneer Flair en Margriet namelijk een afspiegeling willen zijn van de samenleving, is het overgrote deel van de lezersgroep wel nog steeds autochtoon en westerse allochtoon: een afspiegeling zijn betekent in 12 procent van de content niet-westerse allochtone vrouwen portretteren.

Waar de (oud-)(adjunct-)hoofdredacteurs aangeven ook apart aandacht te besteden aan etnische minderheden, lijkt het, op basis van het onderzoek van Van de Beek, verstandiger de etnische minderheden te integreren in je blad; zij hebben dezelfde problemen als autochtone vrouwen.

In de artikelen waarin etnische minderheden zelf aan het woord waren, werden ze geregeld als hoofdpersoon opgevoerd (zie tabel 4). In dit onderzoek zijn ze dan deskundige genoemd. Soms werd er ook over hen gesproken, soms door leken. Ditzelfde gold voor de brieven: hierin werd zowel over als door etnische minderheden gesproken. Echte deskundigen, zoals door Leurdijk bedoeld, komen in Flair en Margriet niet aan het woord. Dit komt omdat in deze vrouwenbladen vaak lezeressen aan het woord waren, waarbij het om hun emotie gaat en niet om wetenschappelijk kennis.

Shadid concludeerde eerder dat de etniciteit van geportretteerden vaak alleen af te lezen is aan het beeld; etniciteit wordt ‘leeg’ gelaten. Dit is ook teruggevonden in Flair en Margriet: etnische afkomst was vaak te zien aan het beeld. Donkere vrouwen en enkele mannen domineerden het beeld (boven Arabische, Latijns-Amerikaanse of andere etnische minderheden). Etniciteit werd vaak niet benoemd. Dit is ook terug te zien in tabel 3. Hier hadden en hebben de betreffende redacties duidelijke redenen voor: etniciteit werd of wordt alleen vermeld als dit voor het verhaal of voor de geïnterviewde van belang is. Er is dus deels sprake van het *lekenframe*.

In Margriet kwamen enkele brieven voor waarin de angst voor de islam werd besproken. Hier wordt geen onderscheid gemaakt in de verschillende soorten islam. De enige keer dat er (kort)

gesproken werd over verschillende soorten islam, was in de reportage over de moskee, in Flair.

Hierdoor kan worden geconcludeerd dat er deels sprake is van het *culturele-generaliseringsframe*.

Net zoals Top concludeerde voor kranten en jongerenmagazines, waren etnische minderheden ook tussen 2002 en 2012 in Flair en Margriet ondervertegenwoordigd in de fotografie. Op basis van dit onderzoek kan ook geconcludeerd worden dat etnische minderheden vaak in de rol van entertainment werden geportretteerd: vooral BN'ers met een kleurtje kwamen vaak voor in de rubrieken. Vooral Jasmine Sendar, Ramon Beuk, Edsilia Rombley en Sonja Silva kwamen vaak voorbij. Waar etnische minderheden misschien niet de weg naar de redactie wisten en weten met hun verhaal, wist en weet de redactie wel de weg naar de BN'ers. De portrettering van BN'es die voor de doelgroep een interessant verhaal hebben, is een gemakkelijke manier om een afspiegeling te zijn van de samenleving. Daarnaast kwamen er vaak donkere modellen voor in modereportages. Hieraan ligt vaak niets anders ten grondslag dan dat sommige kleuren mooier staan op een donkere huid dan op een blanke huid. Toch vond Flair dat het niet gemakkelijk was vrouwen met een buitenlands uiterlijk te vinden die model willen staan. Daarom schreef Flair een modellenwedstrijd uit voor een multicultureel model, 'omdat de cover geen afspiegeling van de samenleving was'. Volgens Kolk kan een multicultureel model op de cover slecht zijn voor de verkoopcijfers: 'Blond verkoopt het beste'.

Als laatste is nog van belang dat uit de analyse bleek, wat bevestigd werd door de (oud-) (adjunct-)hoofdredacteurs, dat er in Flair en Margriet weinig ruimte was en is voor politici.

Wat is de toon van de berichten?

Waar de artikelen van Margriet soms een 'rafelrandje' hebben ('Het echte leven wordt niet geschuwd', aldus Delhaas) maar overwegend positief zijn, zijn de artikelen in Flair vooral positief. Voor beide bladen geldt dat de negatievere verhalen altijd positief eindigen. Tot 2012 is 'feel good' vooral de ondertoon van het vrouwenblad, sinds 2012 staat er 'feel good' bij het logo op de cover.

Geen van beide bladen sprak zich negatief uit over de multiculturele samenleving. Er was ruimte voor etnische minderheden (al dan niet met etniciteit vermeld), maar nooit in negatieve zin. Tegenover de artikelen over de 'verrijking' van verschillende culturen stonden geen artikelen over 'deceptie' van de multiculturele samenleving. Hieraan is te zien dat de vrouwenbladen mild zijn. Dit komt overeen met wat Gijsberts, Scheepers en Coenders (2002) vonden: vrouwen staan meer open voor etnische minderheden dan mannen. Maar grootste redenen zijn waarschijnlijk dat de vrouwenbladen niet kwetsend willen zijn voor welke groep dan ook en dat ze, wanneer ze wel kwetsend zijn, ze lezeres kwijtraken en potentiële lezers in niet bereiken. In Flair werd in 2012 het woord 'roots' gebruikt, wat kan duiden op nog meer afstand van de politieke discussie rondom etniciteit en 'roots' heeft wederom 'feel good' in zich.

Waarom zijn de berichten in Flair en Margriet zo opgeschreven?

Gebleken is dat de invloed van de hoofdredacteur van grote invloed was op de manier van portretteren van etnische minderheden. In de eerste jaren van de Nederlandse Flair werd er nog niet actief gewerkt aan het vinden van leden van etnische minderheden als geïnterviewde. Toen Leontine van den Bos aan het hoofd van het blad stond, startte Flair een zoektocht naar een multicultureel model (om ook de cover een afspiegeling te laten zijn van de maatschappij) en werd er aandacht besteed aan tolerantie. Wat uit de analyse al bleek en wat door H el ne Delhaas werd bevestigd, is dat sinds 2008 Van den Bos hoofdredacteur van Margriet is, er actief gezocht wordt naar etnische minderheden.

Beide (oud-) (adjunct-) hoofdredacteurs gaven aan dat een verhaal over etnische minderheden dat in het blad wordt gepresenteerd, wel degelijk op de cover gezet moet kunnen worden. Margriet zou dit echter met een twist doen, zodat ‘zoveel mogelijk lezeressen zich erin herkennen’. Eerste hoofdredacteur van de Nederlandse Flair Rob van Vuure concludeerde dat ‘elke keer wanneer Margriet en Flair een ‘allochtoon issue’ groot opvoeren, er minder bladen worden verkocht’. Hij snapt dit wel, want ‘de meeste vrouwen hebben andere problemen’. Dit komt overeen met de gevonden resultaten dat etnische minderheden onderdeel zijn van vaste rubrieken of geportretteerd worden binnen de vaste thema’s van het betreffende blad. Er wordt niet ingegaan op specifieke cultuurgerelateerde onderwerpen. Voor Margriet geldt wel dat ze in de eerste jaren wel aandacht besteedden aan de multiculturele samenleving, maar in die artikelen draaide het om verschillende culturen; niet alleen om ‘andere’. Ook hieraan is te zien dat er geen sprake is van het zogenoemde conflictframe: er wordt geen wij-zij tegenstelling gepresenteerd. Belangrijkste voorbeeld hierin is dat Margriet nooit Geert Wilders zal interviewen; hij is kwetsend. Beide vrouwenbladen zijn niet gebaad bij conflict: ze willen zoveel mogelijk lezeressen genereren. En dat bereik je niet door een grote groep uit te sluiten.

Volgens Campbell (1995, in: Shadid, 2009) is er al sprake van ‘alledaags racisme’ bij het ontbreken van allochtone journalisten in mediabedrijven. Volgens Leurdijk (2004, in: Shadid, 2009) is slechts twee procent van de in Nederland werkzame journalisten van niet-westerse achtergrond. Kolk zei hierover: ‘Als autochtone vrouw weet je gewoon niet precies hoe alles werkt in andere culturen. Wij hadden geen medewerkers uit andere culturen. Moet je dan de redactie veranderen? Met sollicitaties kwamen er geen niet-westerse allochtone vrouwen binnen. Maar ik ben van mening dat wanneer je aandacht wil hebben voor andere culturen, op een juiste en correcte manier, je een redacteur uit die cultuur op de redactie moet hebben. Zolang dat er niet is, moet je als zittend redacteurs wel je best doen om etnische minderheden zo goed mogelijk te portretteren.’

Is er een wijziging te zien in het aantal berichten, aard van de berichten en de toon van de berichten in de loop der jaren en waar zou deze verschuiving aan kunnen worden toegeschreven?

Leontine van den Bos hecht veel waarde aan portrettering van etnische minderheden. Dit is van invloed op de mate van portretteren van etnische minderheden, eerst in Flair en sinds 2008 in

Margriet. Buiten dat werden er geen opvallend grote verschuivingen gevonden in aantal, aard en toon van berichtgeving.

Enige grote verschuiving is te zien in het aantal artikelen met het thema ‘politiek’. Waar in 2002 in Margriet nog veel mensen in de rubriek ‘Dit stem ik’ over hun politieke voorkeuren aan het woord kwamen en het na de moord op Theo van Gogh vooral over de veiligheid van politici ging, lijkt ook Margriet zich daarna vooral afzijdig te willen houden van politiek. Dit laatste bevestigde Delhaas voor het jaar 2012. In Flair is politiek gedurende de hele onderzochte periode weinig teruggevonden.

Kleine verschuivingen werden wel gevonden: de toon van berichten met betrekking tot etnische minderheden, verschuift in Margriet van positief, naar neutraler. In die zin dat etniciteit minder in een positief licht wordt gezet; etniciteit wordt alleen nog vermeld wanneer dat er voor de geïnterviewde toe doet. Dit is geen grote verschuiving omdat het niet van positief naar negatief gaat. In Flair was al sinds 2002 een ‘feel good’ sfeer te zien en lezen, sinds 2012 is dit officieel de boventitel van dit blad.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat er bij deze vrouwenbladen gedurende de onderzochte periode gewerkt wordt aan het bereiken van zoveel mogelijk vrouwen, door in te gaan op de persoonlijke belevingswereld van vrouwen, waarbij politieke discussies zoveel mogelijk worden vermeden.

Conclusie

Met bovenstaande kan als antwoord op de hoofdvraag ‘*Wat is de aard en toon van berichtgeving over etnische minderheden in Nederland in de tijdschriften Margriet en Flair, en is de representatie van deze minderheden in deze bladen de neerslag van besluitvorming van de betreffende redacties?*’ gegeven worden dat er deels sprake is van het leken- en culturele-generaliseringsframe, maar bovenal is er sprake van een ‘multicultu-realiteitsframe’ (Lijftogt, 2012) in beide vrouwenbladen (*framing*). De term ‘multicultu-realiteit’ werd in 2008 gebruikt door columniste Annette Heffels en is van toepassing gebleken op de gehele onderzochte periode. Het ‘multicultu-realiteitsframe’ is gebaseerd op het door Roggenband en Vliegenthart (2007) gebruikte ‘multiculturealiteitsframe’. De definitie van het ‘multicultu-realiteitsframe’ (Lijftogt, 2012) is:

Respect voor culturele diversiteit wordt in de media bevordert en er wordt ruimte gecreëerd voor verschil. Door middel van artikelen over dialoog en participatie van burgers wordt meer begrip en respect voor culturele diversiteit gecreëerd. Etnische minderheden, en de daarbij horende culturele diversiteit, worden geportretteerd als een versterking van de kwaliteit van de samenleving. Etnische afkomst wordt daarbij niet altijd benadrukt, alleen wanneer dat er voor de geportretteerde toe doet.

Beide bladen zetten het thema ‘multiculturalisme’ op de agenda van de lezeressen (*agendasetting*) en etnische minderheden worden als ‘erbij horend’ geprimed (*priming*). De multiculturaliteit van Nederland werd in Margriet (positief) benadrukt: er werd al vanaf 2002 gesproken over de ‘multiculturaliteit’ en over de verrijking van meerdere culturen in één land. In Margriet kwamen veel artikelen met betrekking tot multiculturalisme voor en daarin werd met name over de etnische minderheden gesproken. Flair liet vooral zien dat etnische minderheden ook onderdeel zijn van de maatschappij, maar er was geen sprake van benadrukking van het positieve, op de campagne ‘Nederland wordt weer leuk’ na. Veel BN’ers met een ‘kleurtje’ kwamen naar voren in rubrieken over koken en hun persoonlijkheid. Etnische minderheden worden in Flair voornamelijk op beeld geportretteerd en minder in de tekst geportretteerd. Anno 2012 lijkt etniciteit minder te worden benadrukt in beide bladen. Beide bladen willen een afspiegeling zijn van de samenleving, maar uit de analyse is gebleken dat Flair en Margriet toch nog gedomineerd worden door autochtone en westerse vrouwen.

Geen van beide bladen sprak zich negatief uit over de multiculturele samenleving. Dit is een verschil met kranten, waarin etnische minderheden vaak negatief worden geportretteerd (Ter Wal, D’Heanens en Koeman, 2005 en Van Dijk, 2000). Belangrijkste reden hiervoor zal zijn dat de vrouwenbladen niet kwetsend willen zijn over welke groep dan ook. Het doel van de vrouwenbladen is om zoveel mogelijk vrouwen binnen hun doelgroep te bereiken. Vrouwenbladen dienen vooral ter ontspanning, met ‘zelfhulp literatuur’ over persoonlijke ervaringen (Hermes, 1993), in tegenstelling tot kranten waarin gepoogd wordt het nieuws zo objectief mogelijk weer te geven. In kranten geldt ‘goed nieuws is geen nieuws’, waardoor negatieve situaties worden uitvergroot.

Toch kan geconcludeerd worden dat etnische minderheden nog meer onderdeel zouden moeten zijn van Flair en Margriet, willen zij een afspiegeling zijn van de samenleving en de gewenste bredere lezersgroep creëren. De niet-westerse allochtone vrouwen zouden, nog meer dan gevonden werd in deze analyse, naast de autochtone vrouwen geportretteerd moeten worden en niet als aparte groep. Etnische minderheden zijn ook Nederlands; we leven in een multicultuuru-realiteit.

Discussie

De Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) is een beroepsvereniging voor journalisten. De NVJ heeft zich geconformeerd aan de beginselverklaring van de Internationale Federatie van Journalisten (IFJ). In 1986 werd een negende artikel toegevoegd, dat hier van belang is:

‘De journalist zal zich bewust zijn van het gevaar van discriminatie gevoed door de media, en hij/zij zal er alles aan doen discriminatie op basis van onder andere ras, sekse, seksuele geaardheid, taal, godsdienst, politieke of andere denkbeelden, en nationale of sociale afkomst te voorkomen.’

Dit is een algemeen artikel. Navraag naar beleid gericht op portrettering van minderheden in tijdschriften, deed de NVJ per e-mail als volgt reageren:

'Na opheffing van de door de NVJ opgerichte Stichting Migranten en Media in 2003 heeft de NVJ besloten zich niet langer specifiek te richten op diversiteitsbeleid binnen de journalistiek. Wel zijn er nadien door NVJ en Stichting Mediadebat debatten georganiseerd waarin het beleid van omroepen en kranten en tijdschriften met betrekking tot onderwerp aan de orde is gesteld. De NVJ heeft daarin nooit een paternalistische rol willen spelen, maar probeert wel het onderwerp via die weg bespreekbaar te maken en de meerwaarde van succesvol diversiteitsbeleid te laten zien.

Adviezen over de wijze waarop minderheden zouden moeten worden geportretteerd willen wij niet geven, (...) de NVJ moet niet op het terrein komen van de individuele afweging van een redactie of journalist.'

Hieruit bleek, net zoals bleek uit de interview met (oud-) (adjunct-) hoofdredacteuren, dat journalisten en redacties zelf kiezen etnische minderheden wel of niet te interviewen. Geregeld kwamen er tijdens de onderzochte periode al reacties op artikelen. Lezeressen zijn het soms niet eens met de inhoud van een artikel, waarover zij dan hun beklag doen. Wanneer zij hun klacht buiten de redactie kwijt willen, kunnen ze dat doen bij de Raad voor de Journalistiek of Art.1 Midden-Nederland.

De Raad voor de Journalistiek is een onafhankelijke instantie waar met terecht kan met klachten over het functioneren van media. Bij de Raad voor de Journalistiek zijn tot op heden geen klachten te vinden die betrekking hebben op tijdschriften en etnische minderheden. Gezocht werd op de termen 'minderheden' en 'allochtoon'. De zoekterm 'allochtonen' leverde een uitspraak op tegen HP de Tijd op 18 maart 2005 (ongegrond, onjuist citeren). Over de onderzochte tijdschriften Flair en Margriet zijn geen klachten gevonden.

Art.1 Midden Nederland is een onafhankelijke stichting discriminatie en ongelijke behandeling bestrijdt en probeert te voorkomen. Voor dit onderzoek werd gecheckt of bij deze stichting klachten zijn binnengekomen over portrettering van etnische minderheden in Flair en Margriet. In een schriftelijke reactie lieten zij weten: 'In het archief, wat teruggaat tot vijf jaar geleden (tot 2007 – ML), zijn geen dossiers gevonden die gaan over 'discriminerende' berichtgevingen in tijdschriften.'

Ondanks dat er weinig klachten zijn van lezeressen op de inhoud van hun vrouwenblad, slagen beide bladen er niet in een volledige afspiegeling te zijn van de samenleving. Dat bleek al uit dit onderzoek, maar het kan nog meer onderbouwd worden wanneer in een volgend onderzoek gekeken wordt in hoeveel van het totale aantal artikelen etnische minderheden voorkomen (procentueel). Nu is alleen gekeken naar het aantal artikelen op zich.

In dit onderzoek werd gewerkt met één codeur. Wanneer er gewerkt zou worden met meerdere codeurs, vergroot dit de validiteit en betrouwbaarheid van de gevonden resultaten. In dit onderzoek was er echter geen tijd en geld om met meerdere codeurs te werken.

Daarnaast zou een gemixt onderzoek, met inhoudsanalyse, interviews met redacteurs én lezeressen en inachtneming van verkoopcijfers, een nog vollediger beeld geven. Merel van der Beek sprak met haar respondenten over vrouwenglossies in het algemeen, maar in toekomstig onderzoek kan dit specifiek gedaan worden voor Flair en Margriet, op basis van empirische resultaten. Wanneer er gesproken wordt met lezeressen kan ook onderzocht worden wat de (onbedoelde) effecten zijn op de houding van lezeressen tegenover etnische minderheden. Deelvraag 3 is nu beantwoord zonder een kwantitatieve tabel. In een volgend onderzoek zal dit wel toegevoegd moeten worden. Deelvraag 5 kan vollediger beantwoord worden aan de hand van kwantitatief onderzoek: een percentage artikelen met betrekking tot etnische minderheden in verhouding tot het totaal aantal artikelen, met daarbij de toon en aard van het bericht. Uit dit onderzoek is gebleken dat het lastig is op basis van kwalitatief onderzoek een uitspraak te doen over verschuivingen.

Dankwoord

Graag wil ik alle mensen bedanken die mij, op welke wijze dan ook, geholpen hebben bij het tot stand brengen van deze scriptie. Allereerst mijn ouders Willem en Martine; zonder hen was het niet mogelijk geweest überhaupt te studeren. Mijn moeder is een echte Excel-kenner gebleken en zij was zelfs niet te beroerd, door mij gedictieerd, tabellen in te voeren in datzelfde programma. Daarnaast wil ik mijn broertje Johan en vriendinnen Jo-Anne en Sabeth bedanken voor het scherp en kritisch lezen van alle teksten. Oma wil ik bedanken voor haar Margrieten, die ze, op haar eigen manier, al voor mij gecodeerd had.

Marijke Kolk en H el ne Delhaas, bedankt voor jullie medewerking aan dit onderzoek. Zoals ook in de journalistiek: helaas kan niet alles wat jullie hebben gezegd meegenomen worden in de uitwerking daarvan. Marijke en H el ne hebben meer tijd besteed aan het beantwoorden van al mijn vragen, dan nu zichtbaar is in dit artikel.

Gerrit-Bartus Dielissen, mijn begeleider, nam mij ‘extra’ in zijn groep afstudeerders op. ‘Nou vooruit, als jij de koffie betaalt’, zei hij, waarna we onze gesprekken in een koffiebar in de stad hielden, in plaats van in het universiteitsgebouw. Bedankt voor de gedetailleerde en snelle feedback!

En last but not least, Auke, bedankt dat je me twee jaar geleden stimuleerde om een master te gaan volgen en dat ik bij jou heerlijk kan ontspannen.

Monique Lijftogt

Literatuur

- Aerts, R. (1996) Het tijdschrift als culturele factor en als historische bron. *Groniek*, 30, nr. 135, p 170 - 182
- Beek, van de, M. (2004) *Allochtone vrouwen en glossies: vriendinnen of vreemden?* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Via: <http://www.miramedia.nl/scriptiebank/detail.asp?nodeid=478&id=3539>
- Boer, de, C., Brennecke, S.I. (1995) *Media en publiek : theorieën over media-impact*. Amsterdam: Boom.
- Bink, S., Serkei, C. (2009) *Verbinden of polariseren? Over de multiculturele kwaliteit van de media in Nederland*. Den Haag: SDU Uitgevers
- Brants, K., Crone L., Leurdijk, A. (1998), *Media en migranten: inventarisatie van onderzoek in Nederland*. Amsterdam: vakgroep Communicatiewetenschap van de Universiteit van Amsterdam.
- Brinkgeve, C., Korzec, M. (1978). *Margriet weet raad: gevoel, gedrag, moraal in Nederland*. Utrecht: Spectrum.
- Coser, L.A. (1956). *The functions of social conflict*. London : Routledge & Kegan Paul
- Cottle, S. (2006): *Mediatized conflict: developments in media and conflict studies*. Maidenhead: Open Univ. Press.
- D'Haenens, L., Beentjes, H. and Bink, S. (2000) *Mediabeleving van allochtonen in Nederland*. In: Bedrijfsfonds voor de Pers (Ed.) *Pluriforme informatie in een pluriforme samenleving. (Pluriform information in a pluriform society)*. (pp.45-112) Den Haag: Bedrijfsfonds voor de Pers
- Dijk, van, T. (1989). *Mediating racism, the role of the media in de reproduction of racism*. In: Wodak, R. (ed.), *Language, power and Ideology, studies in political discourse*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company
- Dijk, T. van (2000). *Media, Racism and monitoring*. *Media development*, 47, nr. 2, p.7-10.
- ERCOMER – Ter Wal (2002) *Racism and cultural diversity in the mass media. An overview of research examples of good practice in the EU member states*.
- Hermes, J.C. (1995). *Reading woman's magazines: an analysis of everyday media use*
- Hermes, J.C. (1993) *Easily put down: women's magazines, readers, repertoires and everyday life*. Proefschrift Amsterdam UvA.
- Huttner, H.J.M., Renckstorf, K., Wester, F. (1995). *Onderzoekstypen in communicatiewetenschap*. Houten: Stafleu en Van Loghum
- Lubbers, M., Scheepers, P., Vergeer, M. (2000). *Exposure to newspapers and attitudes toward ethnic minorities: a longitudinal analysis*. *Howard Journal of Communications*, 11 (2): 127 – 143. DOI: 10.1080/106461700246661

- Morey, P., Yaqin, A. (2011). Framing muslims. ISBN: ISBN 9780674048522
- Roggeband, C., Vliegthart, R. (2007). Divergent framing: the public debate on migration in the Dutch parliament and media, 1995–2004. *West European Politics*, vol. 30, No. 3, 524 – 548,
- Scheepers, P., Gijsberts, M. Coenders, M. (2002). Ethnic exclusionism in European countries, public opposition to civil rights for legal migrants as a response to perceived ethnic threat. *European Sociological Review*, Vol. 18 No. 1, p. 17 – 34.
- Scheufele, D., Tewksbury, D. (2007). Framing, agenda setting, and priming: the evolution of three media effect models. *Journal of communication*, 57 (1): 9 – 20.
- Semetko, H.A. and P.M. Valkenburg (2000), Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News. *Journal of Communication*, vol. 50, no.2: p.93-109.
- Shadid, W. (2005). Berichtgeving over moslims en de islam in de westerse media: Beeldvorming, oorzaken en alternatieve strategieën. *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*; 33, 4, p. 330-346.
- Shadid, W. (2009). Moslims in de media: de mythe van de geregistreerde journalistiek. In: *Mist in de polder. Zicht op ontwikkelingen omtrent de Islam in Nederland*. Aksant, Amsterdam. 173 – 193.
- Sterk, G. (2000). *Media en alloctonen: journalistiek in de multiculturele samenleving*. Den Haag: SDU.
- Top, B. (2000). *Zwart-wit: onderbelicht?.* Archief werkgroep Migranten en Media. Amsterdam: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
- Verberk, G. (1999). *Attitudes towards ethnic minorities: conceptualizations, measurements and models*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen
- Wal, ter, J., Heanens d', L, Koeman, J. (2005). (Re)Presentation of ethnicity in EU and Dutch domestic news: a quantitative analysis. *Media Culture Society*, 27, 937 – 950.
DOI: 10.1177/0163443705057681

Margriet 2002, editie 28 2004 t/m editie 27 2005, 2006, 2007, 2008, 2012 en Flair 2002 vanaf editie 16, editie 28 2004 t/m editie 27 2005, 2006, 2007, 2008, 2012: Koninklijke Bibliotheek Den Haag.